

O'ZBEK TILI TA'LIMIDA MORFOLOGIYA O'QITISH METODIKASINING AHAMIYATI

Atiyazov Saparbay Jumamuratovich,
Ajiniyoz, nomidagi Nukus davlat
pedagogika institut, O'zbek tili kafedrasini
o'qituvchisi

Rezyume: Ushbu maqolada morfologiya o'qitish metodikasining ahamiyati va ushbu sohani qay tarzda o'qitish haqida atroflicha to'xtalgan. Bundan tashqari morfologiya o'qitish metodikasi bo'yicha amaliy misollar va mashqlarni interfaol usullardan foydalangan holda taqdim etish to'g'risida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Morfologiya o'qitish metodikasi, interfaol usullar, til, ta'lim, pedagogika.

Резюме: В этой статье подробно обсуждается важность методики преподавания морфологии и способы преподавания этой области. Кроме того, речь шла о презентации практических примеров и упражнений по методике преподавания морфологии с использованием интерактивных методов.

Ключевые слова: Методика преподавания морфологии, интерактивные методы, язык, образование, педагогика.

Summary: In this article, the importance of the methodology of teaching morphology and how to teach this field is discussed in detail. In addition, it was discussed about the presentation of practical examples and exercises on the methodology of teaching morphology using interactive methods.

Key words: Methodology of teaching morphology, interactive methods, language, education, pedagogy.

Morfologiyani o'qitish metodikasi so'z tarkibi va ularning shakllarini o'rganish bilan talabalarni tanishtirishni o'z ichiga oladi. Bu ularning til tarkibi va tahlili haqidagi tushunchalarini oshirishga qaratilgan.

Morfologiyani o'rganish o'quvchining mustaqil va ijodiy tafakkur doirasini kengaytiradi, so'zning turli shakllarini o'rganish va yangi so'z hosil qilish, ularni o'zaro qiyoslash va tanlash, tanlab olingan so'zni gap tarkibida hamda bog'lanishli nutqda o'rinli ishlatish ko'nikmalarini rivojlantiradi.¹

Morfologiyani o'qitishda tizimli yondashuvni ta'minlab, o'qituvchilar o'quvchilarni turli strategiyalar va mashqlar orqali yo'naltiradilar. Bu ularga naqshlarni aniqlash, so'z ildizlarini tahlil qilish va o'z bilimlarini tildan foydalanishda qo'llash imkonini beradi.

O'quvchilarni morfologiyani o'qitish bilan tanishtirish lug'at boyligi, imlo va tilni tushunish qobiliyatini oshirishga zamin yaratadi. Bu ularni murakkab so'zlarni samarali dekodlash va talqin qilish ko'nikmalari bilan jihozlaydi.

¹ B. To'xliyev, M. Shamsiyeva, T. Ziyodova. O'zbek tili o'qitish metodikasi. O'zbekiston Yozuvchilari uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. Toshkent – 2006. 86-bet

Morfologiyani o'qitish metodikasi vaqt o'tishi bilan til tuzilishi va tahliliga oid tarixiy qarashlar ta'sirida rivojlanib bordi. Morfologiya ta'limi an'anaviy lingvistik ildizlardan tortib zamonaviy kognitiv yondashuvlarga o'zgaruvchan nazariyalar va pedagogik amaliyotlarni aks ettirishga moslashgan. Ushbu tarixiy sharhni tushunish zamonaviy ta'lim sharoitlarida morfologiyani o'qitishning samarali strategiyalarini ishlab chiqish haqida tushuncha beradi.

Morfologiyani o'qitish metodikasi so'zlarning tuzilishi va shakllanishini o'rgatish tamoyillarini tushunishni o'z ichiga oladi. U murakkab lingvistik tushunchalarni soddaroq komponentlarga ajratishga qaratilgan. Morfologiyani samarali o'rgatish so'zlar o'rtasidagi bog'lanishlarni, ularning ildiz shakllarini, prefiks va qo'shimchalarni ko'rsatishni o'z ichiga oladi. Bu o'quvchilarga so'z shakllanishini tartibga soluvchi naqsh va qoidalarni tushunishga yordam beradi. Morfologiya grammatikaning bir qismi bo'lib, so'zlarning shakllari, bu shakllarning hosil bo'lish yo'llari va so'zlarning ma'lum belgilar asosida guruhlarga, ya'ni so'z turkumlariga bo'linishini o'rganadi. Shu bois, morfologiyani o'qitishda asosiy e'tibor so'zning tuzilishi, yasalishi, so'z turkumlariga bo'linishiga qaratiladi.²

Interfaol harakatlar, mnemonik qurilmalar va ko'rgazmali qurollarga urg'u berish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning morfologiyani tushunishlarini kuchaytirishi mumkin. Ushbu amaliy yondashuv qiziqarli o'rganishga yordam beradi va talabalarga nazariy bilimlarni amalda qo'llash imkonini beradi. Morfologiyani o'qitish metodikasi o'quvchilarni turli morfologik tushunchalar bilan tanishtirishni o'z ichiga oladi: fleksiya, hosila, birikma. Talabalar so'zlarning tuzilishini tahlil qilishni, prefiks va qo'shimchalarning ma'noni qanday o'zgartirishini tushunishni va turli so'z shakllarini tan olishni o'rganadilar. Amaliy misollar va mashqlarni taqdim etish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga ushbu tushunchalarni real hayot stsenariylarida qo'llashda ularning til ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. O'qituvchilar turli xil ta'lim uslublarini qondirish uchun turli yondashuvlardan foydalanishlari mumkin. Bu tushunishni kuchaytirish uchun ko'rgazmali qurollar, amaliy mashg'ulotlar va texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Samarali usullardan biri murakkab morfologik tushunchalarni soddaroq atamalarga ajratishdir. Bu talabalarga so'z shakllanishi va tuzilishining yanada murakkab jihatlarini o'rganishdan oldin asoslarni tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, hayotiy misollar va interfaol mashqlarni o'z ichiga olish o'quv jarayonini qiziqarli va bir-biriga bog'lab qo'yishi mumkin. Ushbu yondashuv morfologiya va uning

² Z.Xolmonova, T.Yusupova. O'zbek tilini o'qitish metodikasi. "Navoiy universiteti" nashriyat-matbaa uyi. Toshkent-2019 205-bet

tilshunoslikda qo'llanilishini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ushbu soha o'quvchilarni so'z tuzilmalari va shakllarini o'rganishga jalb qilish uchun o'qitishning interfaol usullaridan foydalanishga qaratilgan.

So'z o'yinlari, guruh muhokamalari va amaliy mashqlar kabi mashg'ulotlarni o'z ichiga olgan holda, o'quvchilar morfologiya tushunchalarini o'rganishda faol ishtirok etishlari mumkin. Morfologiya bo'yicha interfaol o'qitish usullari o'quvchilarning faol va qiziqarli o'rganish tajribasi orqali murakkab lingvistik tuzilmalarni tushunish va saqlashni yaxshilashga qaratilgan.

Morfologiyani o'qitish o'zining murakkabligi va mavhumligi tufayli o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. O'qituvchilar talabalar uchun tushunchalarni soddalashtirish uchun qiziqarli usullarni topishlari kerak.

Ko'rgazmali qurollar va interfaol tadbirlar morfologik qoidalar va naqshlarni tushunishni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar turli xil texnikalarni qo'llashlari kerak. Bundan tashqari, lingvistik tadqiqotlardagi yutuqlardan xabardor bo'lish morfologiyani samarali o'rgatish va talabalarga har tomonlama o'rganish tajribasini taqdim etish uchun juda muhimdir. O'quvchilarni so'z tuzilishi va shakllanishini tushunishga jalb qilishga qaratilgan innovatsion strategiyalarni ham shu soha o'z ichiga oladi.

Amaliy mashg'ulotlar, ko'rgazmali qurollar va interfaol mashqlarni o'z ichiga o'rgatish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning morfologik tushunchalarni tushunishlari va esda qolishlarini kuchaytiradilar. Ushbu innovatsion yondashuvlar o'quvchilarning morfologiyani o'rganishga qiziqishi va malakasini oshiruvchi dinamik o'quv muhitini yaratishga yordam beradi. So'z turkumlarini o'rgatishda to'g'ri baholash usullari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Baholashning turli usullarini o'z ichiga olgan holda, o'qituvchilar o'quvchilarning morfologik tushunchalarni o'zlashtirganliklarini va muvaffaqiyatlarini samarali baholashlari mumkin. Umumiy baholash usullaridan biri o'quvchilarning turli morfologik shakllar va tuzilmalar haqidagi bilimlarini baholash uchun viktorina va testlardan foydalanishdir. Bu talabalar qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lishi mumkin bo'lgan sohalarni aniqlashga yordam beradi va o'qituvchilarga o'z yo'riqnomalarini mos ravishda moslashtirishga imkon beradi. Bundan tashqari, amaliy mashg'ulotlar va loyihalar morfologiyani o'qitish uchun baholash vositalari sifatida ham foydalanish mumkin. O'quvchilarni morfologik tahlil bilan bog'liq amaliy topshiriqlarga jalb qilish orqali o'qituvchilar faol o'rganishga yordam beradi va o'quvchilarning mavzu bo'yicha tushunchalarini kuchaytiradi.

Morfologiyani o'qitish metodikasi o'quvchilarning so'z tuzilmalari haqidagi tushunchalarini oshirish uchun an'anaviy yondashuvlarni innovatsion texnologiyalar bilan aralashtirishni o'z ichiga oladi. Texnologiyani integratsiyalash orqali o'qituvchilar o'rganish morfologiyasini o'quvchilar uchun yanada qiziqarli va ochiq qilish uchun interfaol vositalar va dasturlardan foydalanishlari mumkin.

Til tuzilmalarini chuqurroq tushunishga yordam berish uchun ko'rgazmali qurollar, interfaol mashqlar va real vaqt rejimida fikr-mulohazalarni taqdim etish orqali texnologiya morfologiyani o'qitishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Ko'p tilli kontekstlarda morfologiyani o'qitish metodikasi turli tillarda mavjud bo'lgan xilma-xil lingvistik tuzilmalarni va ularning bir-biri bilan qanday bog'liqligini tushunishni o'z ichiga oladi. O'qituvchilar har bir tilning morfologik nozikliklarini tushunishlarini ta'minlab, ko'p tillarda so'zlashuvchi talabalarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun o'zlarining o'qitish strategiyalarini moslashtirishlari kerak. Interfaol tadbirlarni o'z ichiga olgan holda, tengdoshlarning o'rganishini rag'batlantirish va keng amaliyot imkoniyatlarini taqdim etish orqali o'qituvchilar ko'p tilli sinflarda morfologiyani samarali o'rgatishlari mumkin.

Ta'limda morfologiyani o'qitish metodikasi asosiy e'tiborni so'z tarkibi va yasalishini amaliy misollar orqali tahlil qilishga qaratilgan. Turli lingvistik shakl va qoliplarni o'rganib, o'qituvchilar o'quvchilarga morfologik tushunchalarni tushunishlari uchun amaliy misollar keltirishi mumkin. Amaliy mashg'ulotlar va interfaol mashqlar orqali o'quvchilar morfologiya bo'yicha olgan bilimlarini real stsenariylarda qo'llashlari, til ko'nikmalarini oshirishlari mumkin. Bundan tashqari hamkorlikda o'qitish metodikasi so'z tarkibini tushunishni yaxshilash uchun o'quvchilarning o'zaro ta'siri va jamoaviy ishiga urg'u beradi. Ushbu ta'lim usulida talabalar so'zlarni tahlil qilish va ajratish, ma'noni ochish uchun prefikslar, qo'shimchalar va ildiz so'zlarni aniqlash uchun birgalikda ishlaydi. Guruh faoliyati va munozaralarda qatnashish orqali talabalar tilning nozik tomonlarini chuqurroq tushunishlari va morfologik malakalarini oshirishlari mumkin. Morfologiya o'qituvchilarining o'qituvchilik mahoratini oshirish uchun ularning kasbiy mahoratini oshirish imkoniyatlari bilan qurollantirishga qaratilgan. Kasbiy rivojlanish orqali o'qituvchilar talabalarni so'z shakllanishi, tuzilishi va ma'nosini o'rganishga jalb qilishning samarali strategiyalarini o'rganadilar. Ushbu trening mashg'ulotlari o'qituvchilarga tadqiqotga asoslangan amaliyotlardan xabardor bo'lish va turli xil o'quvchilar ehtiyojlarini qondirish uchun o'qitish usullarini moslashtirish imkonini beradi. Ushbu metodika turi o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun morfologiyani o'qitishda inklyuziv amaliyotni targ'ib qilishga qaratilgan.

Ko'rgazmali qo'llanmalar, amaliy mashg'ulotlar va interfaol mashqlar o'quvchilarning so'z tuzilishi va shakli haqidagi tushunchalarini oshirishga yordam beradi. Qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv ta'lim muhitini yaratish orqali o'qituvchilar barcha o'quvchilarning morfologik tushunchalarni samarali tushunishlari uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlashi mumkin.

Morfologiyani o'qitishning hozirgi tendensiyalari amaliy mashg'ulotlarga, texnologiya integratsiyasiga va amaliy dasturlarga e'tibor qaratiladi. O'qituvchilar talabalarni jalb qilish va tushunishni yaxshilash uchun innovatsion yondashuvlarni qo'llaydilar.

Tadqiqot natijalaridan xabardor bo'lish, ilg'or tajribalarni o'z ichiga olish va o'zgaruvchan talaba ehtiyojlariga moslashish orqali o'qituvchilar morfologiyani o'qitishni yaxshilashlari va tilni bilish darajasini oshirishlari mumkin. Ushbu metodika til tuzilishini tushunish uchun zarurdir. Morfologiyani o'qitishni shakllantirishda ijtimoiy lingvistik omillar muhim rol o'ynaydi.

Pedagoglar morfologiyani o'rgatishda madaniy xilma-xillikni, mintaqaviy dialektlarni, til o'zgarishini hisobga olishlari kerak. Ijtimoiy lingvistik omillarni tushunish talabalarning o'rganish tajribasini oshirishi mumkin. So'z turkumlarini o'qitishga sotsiolingvistik omillarni kiritish orqali o'qituvchilar yanada inklyuziv va qiziqarli o'quv muhitini yaratishi mumkin. Ushbu yondashuv talabalarga til tuzilishi va ishlatilishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi va nazariy tushunchalar va amaliy qo'llanmalarining aralashmasini o'z ichiga oladi. Talabalarni jalb qilish chuqur tushunish uchun juda muhimdir. So'zlarni tahlil qilish kabi interfaol tadbirlar tushunishni kuchaytiradi. Onlayn viktorinalar va interaktiv platformalar kabi texnologiya vositalaridan foydalanish morfologiya darslarini yanada dinamik va jozibador qilishi mumkin. Talabalarning muvaffaqiyatini kuzatish va o'z vaqtida fikr-mulohazalarni taqdim etish faol ishtirok etish va doimiy takomillashtirishga yordam beradi. Ko'rgazmali qurollardan, amaliy mashg'ulotlardan va hayotiy misollardan foydalanish morfologiyani o'rganishni barcha o'quv uslubidagi talabalar uchun yanada qiziqarli va qulayroq qilish imkonini beradi. Talabalarni interaktiv so'zlarni tahlil qilish mashqlariga jalb qilish va texnologiyani o'z ichiga olish ularning morfologik tushunchalarni tushunish va saqlashni yanada yaxshilashi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, morfologiya darslarida guruh muhokamasi va amaliy mashqlar orqali faol ishtirok etish o'quv natijalarini oshiradi. Talabalarning savollarini rag'batlantirish tanqidiy fikrlashni va bilimlarni saqlashni rivojlantiradi. Haqiqiy hayotiy misollarni kiritish mavzuni o'zaro bog'liq qiladi. Ushbu soha o'quvchilarning faolligini va murakkab lingvistik tushunchalarni tushunishni

kuchaytiruvchi ilg'or texnika va texnologiyalarni o'zida jamlagan holda rivojlanmoqda. Morfologiyani o'qitishning kelajakdagi yo'nalishlari o'quv strategiyalari va o'quv dasturlarini ishlab chiqish uchun kognitiv fan va tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarni chuqurroq integratsiyalashni o'z ichiga oladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. B. To'xliyev, M. Shamsiyeva, T. Ziyodova. O'zbek tili o'qitish metodikasi. O'zbekiston Yozuvchilari uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. Toshkent – 2006. 86-bet
2. Z. Xolmonova, T. Yusupova. O'zbek tilini o'qitish metodikasi. "Navoiy universiteti" nashriyot-matbaa uyi. Toshkent-2019 205-bet
3. Yusupova, G. A., Khudayorova, M. T., Buranova, S. M., Atiyazov, S. J., & Allanazarova, A. (2021). Formation of linguistic competencies in the Uzbek language in future teachers. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 335-341.
4. Юлдашева, Ш. Ш., & Уразбаева, Д. А. (2017). PROVIDE WITH DIDACTIC FACILITIES IN THE PROCESS OF TEACHING NATIVE LANGUAGE. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (5-1), 140-145.
5. Eshboy, K., & Shukurlaevna, Y. S. (2023). Statistical and Semantic Parameters of Attributive Compounds-Means to Differentiate Uzbek Literary Language.
6. Shukurlaevna, Y. S. (2022). IMPROVING THE METHODOLOGY OF DEVELOPING STUDENTS' METALINGUISTIC COMPETENCES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 9, 170-174.